

ISSN 1392–1681

KULTŪROS PAVELDAS, TAUTINĖ VALSTYBĖ IR GLOBALIZACIJA: TARPUSAVIO RYŠIAI IR ĮTAKOS

VYTAUTAS JARUTIS

Straipsnyje aktualinamas politinės galios vaidmuo konstruojant kolektyvinį tapatumą per kolektyvinę atmintį. Teoriniu lygmeniu siekiama „sukabinti“ tris aspektus: globalizacines dabartinių laikų determinuojančias tendencijas, nacionalinę valstybę kaip homogeniškai „išsivaizduojamą“ visuomenę ir kultūros paveldą kaip istorinę realybę ir bendruomenės homogenizuojantį veiksnį. Teorinė šių trijų elementų tarpusavio ryšių analizė siekiama paneigti prielaidą, kad kolektyvinė atmintis ar kolektyvinis tapatumas yra tik fikcija, ideologinis totalitarinis konstruktas, ir kad objektyviai egzistuoja tik individuali atmintis, kurią pats individas socialiai konstruoja.

Vytautas Jarutis – Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto doktorantas (el. paštas: vytautas.jarutis@if.vu.lt).

© Vytautas Jarutis 2011

Straipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. liepos 1 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2011 m. rugsėjo 5 d.

*Dabar tautybė persekioja įkyriau nei kultūra.
 Erzina. <...>
 Kokia mano tautybė? Mano?!
 Jau nebe rusas,
 gal adaptuotas lietuvis,
 iškastruotas lenkas...
 Skaitau Hesse, domiuosi Vydūnu, Albert'u Camus.
 Taip buvau pamiršęs, – beveik lietuvis,
 prisikėlusio Kudirkos nenoromis užkrėstas
 nacionalizmo bacila: dabar man viskas
vardan tos!
 Herkus Kunčius*

Įvadas

Net ir šiandien, kai menas savo „šoko terapija“ jau nebestebina, šios žymaus nūdienos lietuvių prozininko ir novelisto eilutės ne vieną intelektualą, susirūpinusį lietuviškosios tapatybės išsaugojimu, gali šokiruoti. Žvelgiant istoriškai, kyla klausimas: įdomu, kaip reaguotų į tokius šiandieninius pamąstymus apie tautinę savivoką, tarkim, kuris nors iš tarpukario Lietuvos inteligentų, kuriam, rodos, žodžiai „meilė Tėvynei ir Dievui“ buvo šventi. Kad ir prisiminus žymių tarpukario tautosakos tyrinėtojo ir visuomenės veikėjo Pauliaus Galauinės mintį apie poreikį išsaugoti tautinę kultūrą per jos nematerialųjį paveldą – folklorą: „*Tautosaka ir tautodaile tauta yra gyva, tiktai jos sudaro tautos esmę, tiktai tuo ji atsispiria prieš išnaikinimą, tiktai tuo viena tauta skiriasi nuo kitos.*“² Sugretinus „anos Lietuvos“ ir „šios Lietuvos“ inteligento pamąstymus apie tautinę kultūrą, jos reikšmę tautinei savimonei ir patriotizmo laipsnį, akivaizdu, tautiškumo suvokimas nuo anuomet iki dabar pakito. Neabejotina, jog tokiai kaitai „pasitarnavo“ karo ir pokario masinės lietuvių politinės ir kultūrinės inteligentijos deportacijos į Sibirą, rezistencija, sovietinis režimas ir

¹ Kunčius H., „Išduoti, išsižadėti, apšmeižti“, *Kultūros barai*, 2002, Nr. 5 (450), p. 42.

² Galaunė P., *Lietuvių liaudies menas: jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*, Kaunas, 1930, p. 12.

sovietinė ideologija, tačiau neseni Sąjūdžio laikai, rodos, siekė pasauliui parodyti, jog „tauta savo kultūra yra gyva“³, tradicijos nemirtingos. Ant Gedimino bokšto iškelta trispalvė, atgauta Vilniaus arkikatedra, liaudiškos dainos ir religinės giesmės ginant Seimo rūmus ir televizijos bokštą liudijo pirmiausia tautiškumo, tautinės savimoneės atgimimą žmonių sąmonėje; Baltijos kelio akcija parodė pasauliui, jog XX a. pabaigoje tautos gali būti homogeniškos, nacionalizmas gali suvaidinti „tautos statybos“⁴ vaidmenį lygiai taip pat sėkmingai, kaip XX a. pradžioje ir „dainuojančia revoliucija“ praminta tautos paraiška pasauliui gali taikiu būdu iškovoti valstybingumą ir suverenitetą.

Tačiau – paradoksas, praėjus vos ketveriems metams po nepriklausomybės atkūrimo filosofijos mokslų daktaras prof. Arvydas Šliogeris signalizuoja tautiškumo nykimą „naujojo lietuvių“ savimoneėje, jį prilygindamas Friedricho Nietzsche'ės „naujam barbarui“, po 1990 m. kovo 11 d. pakliuvusiam į postmodernaus pasaulio kultūrinio chaoso sūkūrį, atmetančiam arba užmiršančiam tradiciją ir kuriančiam naują vartotojišką masinę kultūrą⁵. Kitas žymus šių laikų Lietuvos socialinių mokslų daktaras prof. Romualdas Grigas taip pat pažymi, kad Lietuva, pernelyg orientuodamasi į Vakarų kultūros vertybes, pakliūva į globalią tautinių nacionalinių kultūrų niveliacijos bangą, dėl to Lietuvoje vis sparčiau nyksta tautinė savivoka⁶.

Taigi pagrįstai kyla klausimas, kokie veiksniai turi įtakos tokiai tautinės savivokos kaitai ar / ir ją lemia lietuvių sąmonėje? Šiandien, vyraujant pliuralistiniam mąstymui ir liberaliai *laissez-faire* idėjai, atrodo, kad tautiškumo tema yra apskritai pasenusi ir prasilenkianti

³ Remiantis išeivijos poeto Bernardo Brazdžionio eilėraščiu „Aš čia – gyva“, kuris tapo vienu iš Sąjūdžio laikų ideologinių leitmotyvų.

⁴ Anthony D. Smitho terminas, siekiantis sukonkretinti nacionalizmo sampratą definiciją. Žr. Smith A. D., „Nationalism“, *Encyclopedia of Government and Politics* 2, 1992, p. 1114.

⁵ Šliogeris A., „Klasikinės tradicijos mirtis“, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 1, p. 6.

⁶ Grigas R., *Tautinė savivoka*, Vilnius, 2001, p. 149–193.

su šiuolaikinėmis gyvenamos formomis, kai iš viso atmetama primordialistinė (Johann Gottlieb Fichte, 1808; Johann Gottfried von Herder, 1772) ar evoliucionistinė (Edward Burnett Tylor, 1909) tradicijų perėmimo idėja ir pakeičiama konstruktyvistine, kuri teigia, jog tauta nėra ir negali būti vienalytis darinys, o veikiau suprantama kaip „įsivaizduojamos bendruomenės“⁷, kurių nariai, peržengdami „siauras“ nacionalinės kultūros ribas, gali laisvai konstruoti savo individualų tapatumą, pradėdami nuo socialinių vaidmenų⁸ ir pomėgių ar interesų apibrėžimo (draugas, studentas, vadybininkas, krepšinio fanas, roko muzikos gerbėjas ir pan.). Tapatinimasis su tauta, rodos, natūraliai išslysta iš individualaus identiteto konstrukto, nes aktualiau tampa bendrais pomėgiais ir interesais besiremianti socializacija ne su visa visuomene bendros kalbos, kultūros pagrindu, bet tik su ta, su kuria įdomu bendrauti. Naršant *world wide web* toks bendravimas tampa įmanomas peršokant ne tik kalbines, bet ir valstybių ribas. Tradicinę universalistinę tautiškumo sampratą, kuri anksčiau, atrodo, buvo apibrėžiama ne tik kalbinėmis, bet ir kultūrinėmis kategorijomis, šiandien, rodos, pakeičia miglotas pilietiškumo suvokimas, kuris asmenį determinuoja tik antspaudu pase „Lietuvos Respublikos pilietis“, priskirdamas jam formalias pareigas būti lojaliam ir nepažeisti valstybės įstatymų, kol jis toje valstybėje gyvena.

Šis straipsnis kyla iš poreikio paanalizuoti, kaip globalizacija (suprantama kaip šiuolaikinės pasaulinės politinės, ekonominės, kultūrinės ir socialinės tendencijos) keičia tradicinį tautinės / nacionalinės valstybės supratimą; kokį poveikį ji daro tradiciniam tautiškumo

⁷ Benedictas Andersonas kritikuoja homogeniškų bendruomenių egzistavimo faktą ir teigia, jog iš esmės jos visos yra heterogeniškos – „įsivaizduojamos“, todėl tautiškumas negali būti universalus dalykas, jis yra individualiai konstruojamas. Plačiau žr. Anderson B., *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius, 1999, p. 21–22.

⁸ Socialinių vaidmenų įsisavinimo ir išmokymo aspektą vykstant socializacijai ypač akcentavo praeito šimtmečio simbolinio interakcionizmo krypties mokslininkas Erwinas Goffmanas. Plačiau žr. Goffman E., *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius, 2000, p. 37–39.

(kategorija susijusi su kolektyviniu tapatinimusi) suvokimui? Taip pat šiame straipsnyje autorius siekia patikrinti prielaidą, ar kultūra, konkrečiau, materialios ir nematerialios praeities kultūrinės liekanos, reliktai, turintys tam tikrą vertybinį ryšį su „išsivaizduojamais protėviai“⁹, ką vadiname kultūros paveldu, dar atlieka kolektyvinio sąryšio ar, tiksliau, prisirišimo¹⁰ prie savos kultūros vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje, ar vis dėlto ne – simboliniai ryšiai trūkinėja, tradicijos praranda savo prasminį turinį?

Šio tyrimo spektras (autorius siekimu tai turėtų atsispindėti pavadinime) yra tarpdisciplininio pobūdžio, todėl ankstesnieji tyrimai artima problematika Lietuvoje gali būti skaidomi į atskirus bibliografinius pogrupius. Nacionalizmo ir tautinio tapatumo problematikos tyrimai (Irena Šutinienė, Paulius Subačius, Romualdas Grigas, Natalija Kasatkina, Bronislovas Genzelis, Alvydas Nikžentaitis, Alfredas Bumblauskas, Antanas Kulakauskas ir kiti); globalizacija ir jos politinis, socialinis, ekonominis ir kultūrinis poveikis nagrinėjami tokių Lietuvos mokslininkų kaip Vytauto Kavolio, Arvydo Šliogerio, Leonido Donskio, Zenono Norkaus, Alvydo Jokubaičio, Krescencijaus Antano Stoškaus, Povilo Gylgio ir kitų darbuose. Kultūros paveldas kaip mokslinė disciplina teoriniu požiūriu Lietuvos mokslininkų pradėta tyrinėti visai neseniai, vyresniosios kartos Jurgio Bučo, Jono Glemžos ir naujosios kartos istorikų Rasos Čepaitienės, Rūtos Šermukšnytės, Marijos Drėmaitės ir kitų darbuose. Tačiau tik nedaugelis jų bandė šias temas susieti tarpusavyje. Išskirtinai galėtų būti paminėtini dr. Irenos Šutinienės sociologiniai tautinio tapatumo ir visuomenės istorinės sąmonės tyrimai, pradėti 1990 m. atkū-

⁹ Žymus šių laikų aplinkotyros ir kultūros paveldo tyrinėtojas ir teoretikas Davidas Lowenthalis paveldą apibrėžia istorinės sąmonės lygmeniu per šiuolaikinio žmogaus ryšius su praeities kartų kūrybiniu palikimu. Plačiau žr. Lowenthal D., „Identity, Heritage and History“, *Commemorations. The Politics of National Identity*, 1994, p. 40–44.

¹⁰ Prisirišimo prie savos kultūros fenomeną tyrinėjęs Josephas Razas pagrindžia moralinį ir kartu kultūrinį tradicijų perimamumo aspektą šiais laikais. Plačiau žr. Raz J., *Valve, Respect and Attachment*, 2001, p. 10–12.

rus nepriklausomybę, kuriuose autorė bando suldyti nacionalizmo problematiką su kultūrinio paveldo, istorinės atminties refleksijomis šiandien konstruojant tautinį tapatumą. Ryškiai išsiskiria prof. Alfredo Bumblausko publikacijos, kuriuose, reflektuojant LDK epochą ir jos paveldą, konstruojami nauji istorinio regionalizmo bei tapatumo vaizdiniai. Taip pat išskirčiau dr. R. Čepaitienės, istorikės, pastarųjų metų tyrimus, kuriais ji bando tiek teoriškai, tiek empiriškai apibrėžti kultūros paveldo funkcionavimo visuomenėje aspektus.

Pagrįsdamas šio straipsnio mokslinį naujumą autorius kelia sau tikslą – pabandyti ištraukti kubinę šaknį iš trijų dėmenų sandaugos: kultūros paveldo, tautinės valstybės ir globalizacijos. Pradėkime svarstyti dedukciškai – nuo universalesnių dalykų prie konkretesnių.

1. Globalizacijos įtakos nacionalinei valstybei ir jos piliečiams

Bandant atsakyti, koku laiku mes dabar gyvename, bene tiksliausiai, nors kartu ir labai abstrakčiai, jį būtų galima apibrėžti *globalizacijos sąlygų* terminu. Žymus šiuolaikinio pasaulio mąstytojas, postmodernizmo šauklys Zygmuntas Baumanas globalizaciją apibrėžia kaip pasaulinio masto dualistinių procesą, apimančią ekonomikos, kultūros, socialinio gyvenimo sferas, tiksliau jį nusakydamas „laiko ir erdvės susitraukimo“¹¹ kategorija. Kadangi, autoriaus manymu, globalizaciją tikslingiau nagrinėti analizuojant jos daromą poveikį, šiame skirsnyje toliau bus susitelkta ne į išsamesnį globalizacijos definicijos apibrėžimą, bet į šio reiškinio įtakas nacionalinei valstybei ir jos piliečiams.

Tautinė valstybė savo idėjos misija nuo pat jos užgimimo pradžios reiškė tvarką, rūpestį ir homogenizuojantį poveikį tam tikrai teritoriškai apibrėžtai bendruomenei, siejamai bendros kalbos, kil-

¹¹ Bauman Z., *Globalizacija: pasekmės žmogui*, Vilnius, 2007, p. 8.

mės ir kultūrinės tradicijos¹². Veikianti valdžia, atstovaujanti bendruomenės interesams, apibrėžtoje teritorijoje turėjo palaikyti tvarką, rūpintis valstybės piliečių socialine ir ekonomine gerove, „kurstyti“ ir palaikyti bendruomenę homogenizuojančius (vienijančius) ryšius. Dar pačiose valstybingumo užuomazgose, kaip vaizdžiai nusako vienas žymus šiuolaikinis lietuvių mokslininkas, „vietinė reketininkų gauja“ prievarta priversdavo gyventojus jiems paklusti, kad įvestų tvarką savo valdomoje teritorijoje ir gintų savo pavaldinius nuo kitų aplinkinių reketininkų gaujų¹³. Tačiau šiuolaikiniame pasaulyje globalizacijos sąlygomis yra intuityviai jaučiama tvarkos, tam tikrų kontroliuojančių jėgų stoka, todėl visuomenėje plinta visuotinio nerimo jausmas¹⁴. Ar tai reiškia, kad nacionalinė valstybė praranda savo galias harmonizuoti visuomenės santykius ir palaikyti tvarką valstybės viduje?

Z. Baumanas kaip tik kalba apie tas „nematomas“ globalizacijos jėgas, kurios ardo nacionalinės valstybės pamatą. Pirma ir pagrindinė jėga, kurią įvardija mokslininkas, – tai laisvosios prekybos ir tarptautinio kapitalo įtaka pasaulio piliečiams, nepaisanti jokių valstybinių teritorinių sienų, ir dėl to pasireiškiantis nacionalinės valstybės valdančiojo aparato bejėgiškumas kontroliuoti šiuos makroekonominis veiksmus¹⁵. Kaip teigia Z. Baumanas, šiandien ekonomika yra vis labiau išlaisvinama iš politinės kontrolės, todėl milžiniškų tarptautinių verslo bendrovių sprendimai gali akimirksniu sužlugdyti bet kokius valstybės strateginius planus sukurti daugiau darbo vietų ar

¹² Remiamasi Anthony D. Smitho tautinės valstybės (angl. *nation state*) definicija. Žr. Smith A. D., *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius, 1994, p. 11.

¹³ Norkus Z., „Apie meilę, prievartą, smurtą ir demokratiją“, *Problemos*, 2006 priedas, p. 17.

¹⁴ Žymus britų sociologas Anthony Giddensas, XX a. pabaigos laikotarpi apibrėžęs „vėlyvosios modernybės“ kategorija, pažymi, kad šiais laikais dėl išorinių veiksnių vyksta ypač sparti asmens egzistencinio tapatumo fragmentacija, dėl to visuomenėje plinta visuotinio nerimo pojūtis. Plačiau žr. Giddens A., *Modernybė ir asmens tapatumas*, Vilnius, 2000, p. 44.

¹⁵ Bauman, p. 103.

subalansuoti nacionalinį biudžetą. Taip yra kėsiamasi tiek į išorinį, tiek į vidinį nacionalinės valstybės suverenitetą. Galingų tarptautinių politinių organizacijų (JT, ES) sukūrimas, atrodo, turėtų būti atspara tarptautinio kapitalo ir laisvosios rinkos plėtrai ir dėl jos įtakos pasireiškiančiai socialinei poliarizacijai ir segregacijai; tarptautinės dotacijos besivystančioms šalims turėtų paspartinti jų ekonominę raidą ir mažinti atsilikimą nuo pasaulio ekonomikos lyderių, tačiau realiaame gyvenime globalūs makroekonominiai veiksniai nusveria daugiausia savo naudai, nes transnacionalinė ekonomika, valdanti pasaulio rinkas, savo nuožiūra paskirsto gamybos išteklius ir investicijas ir juos keičia, susidarius jiems palankioms sąlygoms, neatsižvelgdama į nacionalinius ekonominio augimo rodiklius.

Toliau reikėtų aptarti socialinę globalizacijos poveikių dimensiją, kuri turbūt labiausiai paliečia kiekvieną šiais laikais gyvenantį žmogų. XX a. atsiradus radijui, televizijai, internetui (*world wide web*), informacinės technologijos nutiesė nepalyginti patogesnę ir spartesnę kelią globalizacijai plėtotis. Pirmiausia socialine informacine prasme, palyginti su ankstesniais laikais, informacijos srautai, ištobulėjus informacinėms technologijoms pasiekiantys atokiausius pasaulio kampelius, išsiplėtė didžiuliais mastais. Šiais laikais jau niekas nesiginčia, jog *mass media* tampa globali visuomenės sąmonės vertybių formuotoja. Žiniasklaida neoficialiai dabar vadinama „ketvirtąja valdžia“, kiekybiniu savo poveikiu visuomenei, pasak Editos Gailiūtės, einanti pirmu numeriu¹⁶, į savo rankas suėmusi monopolinį požiūrį ir prasmų kūrimo ir formavimo vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje. Tiražuojama informacija, kaip sutartinai teigia daugelis šiuolaikinių mokslininkų, šiandien peržengia nacionalines, valstybių ribas ir, pasiekusi eilinį vartotoją, veikia jo pažiūras ir vertybes¹⁷. Televi-

¹⁶ Gailiūtė E., *Globalizacija?*, <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/56960>>, 2011 08 30.

¹⁷ Bielinis L., *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė*, Vilnius, 2005, p. 34.

zija, internetas išstumia ankstesnes bendravimo priemonės, kaip an-tai epistoliarinę kultūrą, gyvą bendravimą akis į akį, kai aptariamoms aktualios bendruomenės problemos, kritiškai vertinamos ir ieškoma visiems priimtino sprendimo¹⁸. Galbūt dėl to visuomenėje plinta su-svetimėjimas ir nejautrumas¹⁹ cunamio aukoms Indonezijoje ar Japo-nijoje. „Pasaulinė kriminalinė kronika“, tapusi kasdienybe, nesukelia rimtesnio šoko jaukiai savo namuose prie televizoriaus įsitaisiusiems žiūrovams. *Mass media* tiražuojama prekių ir paslaugų reklama su-kuria aplinką masiniam standartizuotam vartojimui²⁰, kuria mados, grožio standartus; taip gali būti patenkinamas eilinio lietuvių ir, pa-vyzdžiui, amerikiečio panašumo poreikis. Pasitelkus informacinės technologijas taip pat nutiesiamas kelias formuoti ir plisti pop- arba masinei kultūrai. Pavyzdžiui, Robbie Wiliamso ar Britnei Spiers mu-zikos kūriniai galima išgirsti vienu metu transliuojamus ir Lietuvos, ir Slovakijos, Japonijos, Kanados, Nigerijos ar kitų šalių radijo stočiu.

Toks globalus žiniasklaidos poveikis sukelia universalaus nekri-tiško, neartikuliuoto vartojimo obsesiją. Todėl, kaip teigia žymus britų sociologas Anthony Giddensas, tyrinėjęs šiuolaikinio pasaulio tendencijų įtakas asmens egzistenciniam būviui visuomenėje, šiais laikais galime kalbėti apie globalių ekspertinių sistemų (viena iš to-kių ir yra *mass media*) skverbimąsi į „Aš branduolį“ ir dėl jų įtakų pa-sireiškančius „užvaldymo“ ar „iškūnijimo“ procesus: „*Individas dėl abstrakčių sistemų ir jų kontrolės dominavimo netenka galios daryti joms įtaką. Prarandamas savikontrolės jausmas. Todėl galima kal-bėti apie užvaldymo procesą. Gynyba – fantazijos pasaulis, kuriame kuriama iliuzoriška [iliuzinė] visagalybė.*“²¹ Kitas svarbus veiksnys,

¹⁸ Apie „gyvos komunikacijos“ išstūmimą iš visuomeninio gyvenimo kalba XX a. pran-cūzų mokslininkas Maurice’as Halbwachsas. Plačiau žr. Halbwachs M., *La mémoire collective*, Paris. 1950, p. 25–58, <http://www.uqac.ca/class/classiques/Halbwachs_maurice/memoire_collective/memoire_collective.html>, 2011 08 30.

¹⁹ Šiems laikams būdingo *susvetimėjimo* aspektą akcentuoja Anthony Giddensas. Žr. Giddensas, p. 53–60

²⁰ Baudrillard J., *The Consumer Society: Myths and Structure*, London, 1999, p. 79.

²¹ Giddensas, p. 246.

kuri konstatuoja šis mokslininkas, yra tai, kad ekspertinės sistemos šiais laikais išstumia tradicinį autoriteto vaidmenį. Z. Baumano išryškintas dėl laisvosios rinkos įtakos cirkuliuojantis kapitalas, *mass media* tampa kur kas įtakingesni veiksniai, palyginti su nacionaliniu valdžios aparatu, nuo kurio valios ir kontrolės šios ekspertinės sistemos yra išlaisvinamos, todėl valstybinės aukščiausios valdžios institucijos netenka ikimoderniais laikais turėtos savo galios – būti absoliučiu autoritetu ir kontroliuoti visuomenėje vykstančius procesus. Dėl to, anot A. Giddenso, šių laikų visuomenė yra „rizikos visuomenė“, praradusi ontologinio saugumo jausmą ir savikontrolės galimybe: „*Netekus autoriteto, kuris ikimoderniose visuomenėse buvo saugumo ir pasitikėjimo garantas, iškyla netikrumo jausmas. Ekspertinės sistemos kuria daugybę kasdienės rutinos formų, kurios įsiurbia asmenį ir primeta savo standartus be galimybės juos rinktis ir kontroliuoti.*“²²

Kitas klausimas, kokios žmogaus galimybės gyventi globalizacijos sąlygomis? Ar jis tėra instrumentas, bejėgiškai į milžiniškos upės verpetus įsuktas medžio lapas, nebegalintis nieko pakeisti? O gal žmogus gali pamėginti irtis prieš srovę arba nusitverti nors šiaudų ir mėginti išlipti į krantą? Staiga į galvą ateina, sakytume, „toinbiškos“ Vytauto Kavolio mintys apie psichosocialinius individo atsakus į šiuolaikiniame pasaulyje ryškėjančias tendencijas (iššūkius): „*Egzistuoja nustatomas skaičius galimų psichologinių atsakų į bet kokią fundamentinę socialinės kaitos tendenciją.*“²³ Kalbėdamas apie „Aš dilemas“ šių socialinių iššūkių akiratyje, mokslininkas vartoja „krizės asmenybės“ terminą. Jis pabrėžia, kad pasaulio civilizacinės raidos tempai nuolat greitėja, kartu keičiasi ir nusistovėjusios socialinės sistemos formos. Asmuo yra tarsi priešpriešinamas šiai didžiulei kaitai ir vienaip ar kitaip privalo tapatintis ir reaguoti. Vytautas Kavolis aiškiai skiria du kelius: modernųjį (plaukimą pasroviui) ir

²² Kavolis V., *Kulūrinė psichologija*, Vilnius, 1995, p. 250.

²³ Ten pat, p. 52.

antimodernųjį arba archajišką (plaukimą prieš srovę arba pasilikimą ankstesniame krante)²⁴. Šią savo klasifikaciją V. Kavolis grindžia pastebėjimu, jog nūdienos pasaulyje šalia kosmopolitiškos atviros įvairioms kultūrinėms formoms, atmetančios tradicinį stereotipinį mąstymą asmenybės kaip priešprieša iškyla kita avangardistinė asmenybė, kuri šalia „racionalios kontrolės“ akcentuoja „impulsyvumo išlaisvinimą“; šalia ėmimo tai, ką pateikia pasaulis ir sutapatinimo su jo primetamu vaidmeniu, – „tikrojo autentiškojo Aš“ (angl. *true self*), atsiribojusio nuo socialinės santvarkos, buvimą. V. Kavolis rašo: „*Šalia planavimo ir organizavimo veiksmingumo bei apskaičiuojamumo pojūčio, tikėjimo mokslu ir technika, kuriuos iškėlė kaip išskirtinius modernumo bruožus psichologinės modernizacijos teorijų atstovai, galima pastebėti kylantį potraukį spontaniškumui, bejėgiškumo ir įvykių atsitiktinumo pojūtį, taip pat naują dėmesį mistikai.*“²⁵ Lundo (Švedija) socialinės antropologijos profesorius Jonathanas Friedmannas praplečia priešinimosi unifikuojančiam globalizacijos poveikiui temą, susiedamas ją su determinuojančiais tradiciniais sociokultūrinės aplinkos orientyrais. Pasak šio mokslininko, savojo *Aš* apibrėžimas nevyksta vakuume, jis neišvengiamai susijęs su „*socialine aplinka ir kultūrinėmis tos aplinkos dominantėmis*“²⁶.

Taigi, rodos, būtent tautinė / nacionalinė kultūra, kurios reikšmę taip akivaizdžiai suvokė tarpukario, „anos Lietuvos“, inteligentija, gali tapti šiaudu, kurio nusitvėrus įmanoma pasiekti stabilumo pagrindą, gyvenant unifikuojančiomis globalios kaitos sąlygomis. Šiuolaikinėje vartotojiškoje visuomenėje tautinė / nacionalinė kultūra, kaip ir kiekviena prekė ar paslauga, gali tapti „vartojama preke“, todėl ji turi būti įvilкта į vartoti patrauklią formą, kad įstengtų konkuruoti gausiame pasiūlos margumyne. Ir tai nereiškia, jog šio straipsnio autorius nori pasakyti, kad nacionalinės kultūros įvilckimas

²⁴ Ten pat, p. 92–94.

²⁵ Ten pat, p. 49.

²⁶ Friedman J., *Cultural Identity and Global Process*, 1996, p. 117

į vartoti patrauklią formą reiškia, jog nacionalinė kultūra turi būti nusakralinta ir komercializuota. Tai reiškia, jog autorius skatina valstybines ir privačias kultūrinių projektų organizavimo ir įgyvendinimo struktūras, taip pat „kultūros paveldo saugyklų“²⁷ (pvz., muziejų, archyvų, saugomų teritorijų tarnybų) institucijas ieškoti naujų, šiuolaikinės visuomenės poreikius labiau atitinkančių nacionalinio paveldo ir nacionalinės kultūros reprezentavimo formų kuriant įvairius edukacinius projektus, organizuojant turizmo industriją, valstybines šventes ir minėjimus, jubiliejines sukaktis, rengiant nacionalinės kultūros įpaveldinimo projektus ir pan.

Čia nacionalinės valstybės reguliuojantis vaidmuo neatrodo toks bejėgiškas kaip tarptautinės ekonomikos atžvilgiu. Kultūros politika ir vadyba nacionaliniu lygmeniu gali tapti aktyvi nacionalinės / tautinės kultūros pasiūlos priemonių kūrėja ir įgyvendintoja. Būtent, manau, dėl kultūrinių veiksnių šiuolaikiniame globalizacijos apimtame pasaulyje yra įmanomas ir V. Kavolio išsakytas „archajiškas kelias atgal“, atgal į savo istorinio tapatumo paieškas.

2. Nacionalizmas – tautinės valstybės vientisumo sąlyga?

Daugelis mokslininkų sutaria, jog globalizacija yra sunkiai apibrėžiamas terminas, tačiau ji veikia šiuolaikiniame pasaulyje kaip galinga jėga, o nacionalizmas, rodos, yra globalizacijai priešiška jėga, kuri neišsenkama energija pasireiškia ir šiais laikais, stodama ginti tautinės valstybės vientisumo.

Nuo XX a. vidurio daugelis nacionalizmo tyrinėtojų pradėjo skelbti nacionalizmo ideologijos pabaigą. Ideologiją, jų nuomone, turėjo išstumti intensyvėjantis socialinis mobilumas ir globalizacija²⁸. Tačiau neseni XX šimtmečio pabaigos įvykiai, kaip antai Sovie-

²⁷ Dr. Audronės Glosienės vartojamas terminas. Plačiau žr. Glosienė A., Manžuch Z., „Skaitmeninio ir skaitmeninto kultūros paveldo strategijos atminties institucijose“, *Informacijos mokslai* 25, 2003, p. 19–31.

²⁸ Taip manė tokie mokslininkai kaip Johnsonas, Tivey, McNeillas ir kiti. Plačiau žr. Smith A. D., *Myths and Memories of the Nation*, p. 258–261.

tų Sąjungos žlugimas ir naujų valstybių atsikūrimas Rytų Europoje (Jugoslavijos pilietinis karas – kraštutinio nacionalizmo pavyzdys), vienas po kito pasipilantys separatizmo sąjūdžiai Vakaruose (baskų ir katalonų nacionalistinis judėjimas Ispanijoje, airių atsiskyrimas sukėlė škotų autonomijos siekimą, Quebeco separatistinis sąjūdis Kanadoje, trunkantis jau beveik 50 metų, ir kt.) ir XXI a. imigrantų problemos tolerantiškose Skandinavijos ir ne tokiose tolerantiškose Europos šalyse (Prancūzija) paskatino vėl sunerimti tiek politikus, tiek mokslininkus. Kaip apibrėžti nacionalizmą šių dienų globalaus pasaulio kontekste? Kokiomis formomis ir kokiais pavidalais jis reiškiasi šiandien demokratijos įtvirtinimo akivaizdoje? Ir kokį vaidmenį istorija, paveldas gali suvaidinti šių laikų nacionalizmo atgimimo kontekste?

Pirma, daugelis mokslininkų pripažįsta, jog minėti modernizacijos reiškiniai, kaip antai padidėjęs socialinis mobilumas, globalizacija, labai išplėtė nacionalizmo suvokimo erdvines ribas. Henkas Dekkeris, Darina Malova ir Sanderis Hoogendoornas, straipsnyje „*Nationalism and Its Explanations*“ kolektyvinį tapatumą laikydami individualaus pasirinkimo ir konstravimo dalyku, pažymi, kad, išsiplėtus pasaulio erdvinėms riboms, šiandienos žmogus turi iš ko rinkis. Save galima apibrėžti²⁹:

- a) tam tikros valstybės, kurioje esi gimęs ar gyveni, piliečiu (tai tradiciškai priskiriama etninio ar pilietinio nacionalizmo formai);
- b) regioniniu pagrindu (šios šiuolaikinio nacionalizmo formos autoriai nesieja su valstybe, o kildina iš istorinio *patriotizmo* reiškinio, kuris sukelia šiandieninius separatizmo ar istorinio regionalizmo sąjūdžius);
- c) europiniu pagrindu (Europos Sąjungos, kurios siekiai visas nares sujungti bendru konstitucingumu, kaip žinome, sukėlė daugelio valstybių narių nacionalinį priešišumą, įtaka);

²⁹ Dekker H., Malova D., Hoogendoorn S., „Nationalism and Its Explanations“, *Political Psychology* 24 (2), 2003, p. 347–348.

- d) ir galiausiai, veikiant globalizacijai ir kultūrinei unifikacijai, save galima laikyti „pasaulio piliečiu“ (kosmopolitizmas, internacionalizmas).

Nobelio premijos laureatas iš Peru Mario Vargas Llosa, nacionalizmą laikydamas didžiausia visuomenės egoizmo apraiška, mano, jog kosmopolitizmas gali būti radikalaus netolerantiško nacionalizmo įveika³⁰. Tačiau straipsnio „*Nationalism and Its Explanations*“ bendra autoriai tradicinį nacionalizmą, regionalizmą, europeizmą ir kosmopolitizmą laiko to paties nacionalizmo skirtingomis transformacijomis, kurios šiandieniniame pasaulyje susikloja ir lengvai gali transformuotis iš vienos formos į kitą³¹. Juk išties, kad ir kalbant apie paveldo politiką, – nacionalinių kultūros vertybių įtraukimas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą nesustiprina mūsų suvokimo, jog tas objektas svarbus pasaulinio bendrojo kultūros paveldo mastu ir mes netampame atviresni plačiąjai pasaulio kultūrai, o, atvirkščiai, tai stiprina uždarus nacionalinius pasididžiavimo ir orumo jausmus.

Akademiniam diskurse yra įprasta nacionalizmą, kaip ir daugelį kitų „-izmų“, laikyti ideologinės prigimties reiškiniu³² ir kildinti jį iš politinio ar / ir kultūrinio tautinės valstybės idėjos elemento. Siekiant konceptualiai apibrėžti nacionalizmą kaip reiškinį, anot A. D. Smitho, reikia ne klausti, koks tas reiškinys, bet atsakyti į klausimą, kokiomis formomis jis skleidžiasi ir kur pasireiškia? Čia mokslininkas pateikia keturias nacionalizmo sampratos ir raiškos formas³³:

- Nacionalizmas gali būti suvokiamas kaip tautos formavimo procesas, apibūdinamas terminu „tautos kūrimas“ (angl. *nation building*) ir iš jo kylančiu kitu terminu „valstybės kūrimas“ (angl. *state making*).

³⁰ M. V. Llosa, „Europa ir nacionalizmas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004, rugsėjo 18, Nr. 717, <http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=717&kas=straipsnis&st_id=2912>, 2011 08 30.

³¹ Dekker, Malova, Hoogendoorn, p. 349.

³² Freedon M., „Is Nationalism a distinct ideology?“, *Political Studies*, XLVI, 1998, p. 749.

³³ Smith, 1992, p. 1114.

- Kaip „nacionaliniai jausmai“ (angl. *national sentiments*) ar „nacionalinis charakteris“ (angl. *national character*), tai susiję su solidarumo, priklausomybės tautai jausmais (angl. *belonging to a nation*) ir su tuo besisiejiančiu galios ir saugumo suvokimu.
- Kaip politiniai siekiai išlaikyti „tautos“ homogeniškumą ir visos iš to kylančios politinės strategijos, skirtos palaikyti bendruomenės vidinę vienybę.
- Ir pagaliau kaip doktrina ar ideologija, kuri tautą laiko centru savo domėjimosi objektu ir siekia autonomijos, vienybės ir tapatumo.

Kaip matome, visų šių nacionalizmo sampratų ir raiškos formų jungiamoji grandis yra *tautos* kategorija arba A. D. Smitho „tautinis idealas“, o pats nacionalizmo reiškinyms suprantamas kaip veiksmų programa tautiniam idealui pasiekti ar išlaikyti. Didelė reikšmė čia teikiama politinei valdžios galiai. Politinė „tautos kūrimo“ idėja kildinama, kaip pažymi Jurgenas Habermasas, iš Maxo Weberio biurokratizmo ir Karlo Marxo kapitalizmo teorijų, akcentavusių institucionalizacijos ir ekonomikos veiksnius vykstant „tautos kūrimo“ raidai³⁴, šias teorijas vėliau plėtojo tokie nacionalizmo tyrinėtojai kaip Ernestas Gelneris, Elie Kedurie ir kiti. Pasak J. Habermaso, politinė „tautos statybos“ idėja, įsivyravusi anglosaksiškose valstybėse ir Skandinavijoje, ilgainiui išsirutuliojo į pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės sampratą, kur gerbiamos ir palaikomos lygios visų valstybės piliečių teisės, valstybės išskirtinumas apibrėžiamas vidiniu ir išoriniu suverenitetu, vyrauja įstatymo viršenybė³⁵. Tokios visuomenės, pasak Liah Greenfeld, yra atviros modernybei ir aktyvios jos kūrėjos³⁶.

³⁴ Habermas J., „The European Nation – State: On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship“, *The Inclusion of the Other: Studies in political Theory*, 1999, p. 108.

³⁵ Ten pat, p. 111–114.

³⁶ JAV mokslininkė Liah Greenfeld, tyrinėjusi nacionalizmo genezę, šį reiškinį pirmiausia siūlė suvokti vykstant modernizacijos procesams. Plačiau žr. Greenfeld L., *Nationalism: Five Roads to Modernity*, 1993, p. 54–129.

Tačiau jau pačioje nacionalinės / tautinės valstybės kūrimosi aušroje išsiskyrė ir kitas kelias, kuris siejamas su vokiečių XVIII–XIX a. filosofinės minties sklaida (Johannas Gottfriedas Herderis) ir romantikų kūryba, o tautas siekiama suvokti jų kultūrų, prigimtinių bendruomeninių ryšių (kalbos, bendros istorinės tradicijos) kontekste. A. D. Smithas pažymi, kad su prigimtimi ir kraujo ryšiais siejamos nacionalizmo apraiškos būdingos pavergtoms ir nelaisvoms bendruomenėms, uzurpuotoms kitų, galingesnių, bendruomenių. Tačiau A. D. Smithas kartu pabrėžė neatskiriama kultūros vaidmenį kuriant „tautą“ kaip tautą vienijančią ir bendruomenes homogenizuojančią priemonę: „*Moderniai tautai, kad ji taptų tikra tauta, reikia vienijančių archajiško ethnies mitų, simbolių ir atminties.*“³⁷ J. Habermasas, siekdamas surasti kultūrinių ir politinių „tautos statybos“ elementų bendrus vardiklius, teigia, kad kultūrinė tradicija (pasireiškianti per religiją, istorinę patirtį) turi didelės įtakos kuriant ir palaikant pilietinę visuomenę, demokratines vertybes ir rinkos ekonomiką tiek valstybės viduje, tiek tarptautinių santykių atžvilgiu. Būtent dėl vidinių kultūrinių veiksnių, anot J. Habermaso, globalizacija šiandienos pasaulyje yra nepajėgi panaikinti tautinę / nacionalinę valstybę ir sukurti supranacionalinius valstybinius darinius (kaip ES ir kiti), galbūt – tik veikti tam tikras vidines tautinės / nacionalinės valstybės transformacijas³⁸.

Iš čia kyla klausimas, kaip šiais laikais gali kisti ir kokius politinius ar / ir kultūrinius pavidalus gali įgauti pačios tautinės valstybės, pasitelkusios nacionalizmo ideologiją ir kovojančios su unifikuojančiu globalizacijos poveikiu? Ir galbūt dar aktualesnis klausimas, kokiomis priemonėmis valdantysis institucinis valstybės aparatas gali siekti homogenizuoti savo valstybės piliečius, vykstant nepaliaujamai heterogenizacijai?

³⁷ Smith, 1999, p. 127.

³⁸ Habermas, p. 126–127.

Atsakymų į šiuos klausimus turbūt reikėtų ieškoti tiriant atskiras valstybes, jų istorinę valstybingumo raidą, tačiau, atrodo, yra įmanomas ir universalesnių, lyginamųjų studijų paieškos kelias. Dabar ir norėčiau pristatyti vieną iš, mano požiūriu, geriausiai struktūruotų lyginamųjų šiuolaikinio nacionalizmo analizės studijų, kurią atliko australų mokslininkas, Murdocho universiteto profesorius Davidas Brownas. Šis mokslininkas savo monografijoje „*Contemporary Nationalism: Civic, ethnocultural and multicultural Politics*“ (2000) nacionalizmą apibrėžia kaip psichologinę ideologiją, reikalingą visuomenės homogenizacijai ir organizacijai palaikyti. Kaip ir dauguma kitų konstruktyvistinės nacionalizmo krypties tyrinėtojų, D. Brownas mano, jog ši ideologija kuria mitus, kurie „*būtinai nuolat besikeičiančiomis sąlygomis iš naujo suburti individus į bendruomenę, naujai atrandant paaiškinimus, kas mes esame*“³⁹. Mitai, atrasdami „autentiškąjį mes“, sugrąžina į bendruomenę atsiskyrusius ir dezorientuotus individus. Todėl nacionalizmas pirmiausia, anot D. Brown, turi būti suvokiamas ne kaip valstybės, bet kaip visuomenės kūrimo būdas. Nacionalizmo tikslas – sparčiai kintančiomis sąlygomis palaikyti pastovumą, suteikti saugumo jausmą individams ir išlaikyti kolektyvinio tapatumo ir moralinio vertybių stabilumo pagrindus visuomenėje⁴⁰.

Pagal tai, kaip nacionalizmas yra suprantamas ir interpretuojamas, D. Brownas visus požiūrius suklasifikuoja į tris kategorijas:

1. **Primordialistus**, kurie akcentuoja prigimtinius kraujo ryšius, jungiančius atskirus individus į tautą, ir atmeta konstruktyvinį bei multiperspektyvinį požiūrius: „*Primordialistinis požiūris vaizduoja tautą kaip pagrįstą natūraliais organiniais bendruomeniniais ryšiais, identifikuojančiais savo narius, kurie jaučia įgimtą stiprią emocinę priklausomybę tautai. Tautišku-*

³⁹ Brown D., *Contemporary Nationalism: Civic, ethnocultural and multicultural Politics*, London, 2000, p. 29.

⁴⁰ Ten pat, p. 28.

*mas šiuo požiūriu yra prigimtinė žmogaus teisė.*⁴¹ Primordialistams pati tauta yra vertybė, todėl jie pabrėžia emocinę ištikimybę tautai. Tapatumas, vadovaujantis šiuo požiūriu, yra prigimtiniu būdu įtvirtintas, todėl nepasiduoda socialinei kaitai ir transformacijoms. Tradicijos čia suprantamos kaip nekintančios bėgant laikui, perduodamos iš kartos į kartą kolektyvinės sąmonės formos.

2. **Situacionalistus**, kurie atmeta prigimtį, kaip savaiminį kolektyvinio tapatumo požymį, ir mano, jog socialinės kaitos kontekste individai racionaliai suvokia poreikį jungtis į bendruomenes, kad įgyvendintų bendrus interesus: „*Situacionalizmas aiškina etninį ir nacionalinį tapatumą ne kaip prigimtinius instinktyvius organinės bendruomenės ryšius, bet kaip išteklius, kuriuos individai taiko, kad pasiektų bendrų grupinių interesų. Žmonės, atsižvelgdami į socialinės kaitos grėsmes ir galimybes, su kuriomis nuolat susiduria, renkasi ir reaguoja. Tai – pragmatinis požiūris, kuris siekia naudoti iš etniškumo ir nacionalizmo, kad būtų galima tinkamai reaguoti į pasikeitusias situacijas.*“⁴²

3. **Konstruktivistus**, kurie nacionalizmo teiginius suvokia kaip tikrovės mitologizavimą, kad būtų išsklaidytas nerimas ir nesaugumo jausmas, kylantis iš modernizacijos ir globalizacijos poveikio: „*Konstruktivistinis požiūris iškelia prielaidą, jog nacionalinis identitetas gali būti konstruojamas remiantis ideologiniu ir instituciniu karkasu, kuris siūlo supaprastintas tapatumo formules, diagnozuodamas šiuolaikines problemas, kad būtų išlaikytas bendruomenės homogeniškumas.*“⁴³ Anot D. Brown, konstruktyvistinis požiūris implikuoja nuolatinį visuomenės būsenos stebėjimą ir būdų palaikyti vienybę ir

⁴¹ Brown, p. 6.

⁴² Ten pat, p. 13.

⁴³ Ten pat, p. 20.

stabilumą bendruomenėje išradinėjimą. Konstruktyvistai tradicijas ne perima, bet išranda⁴⁴. Ideologija konstruktyvistų požiūriu yra priemonė visuomenės homogenizuojantiems ryšiams palaikyti.

Iš šių trijų požiūrių, anot D. Brown, kyla trys nacionalizmo įtvirtinimo visuomenėje politinės strategijos, kurias mokslininkas aptaria pasitelkęs tapatumo formavimo, žmogaus teisių, galios ir išteklių paskirstymo, visuomenės daugumos ir mažumos santykio politiką:

1. **Etnokultūrinė strategija**, kylanti iš primordialistinės pozicijos, kad priklausymas tautai yra prigimtinis ir neatimamas, koncentruojasi į uždara asimiliacinę politiką ir etniškai apibrėžtos bendruomenės atskyrimą nuo tų, su kuriais jos nesieja rasiniai, religiniai, kalbiniai ir kiti ryšiai, patvirtinantys bendrą kilmę⁴⁵. Tie bendruomenės nariai, kurių su bendruomene apibrėžti požymiai nesieja, nors ir sugebėtų išmokti kalbą, perimti tradicijas, papročius (vedybų, religinio atsivertimo, kalbos perėmimo būdais), vis tiek, kaip pabrėžia D. Brownas, tokioje bendruomenėje gali būti diskriminuojami ir ignoruojami, nes jų niekuomet negalės sieti kraujo ryšiai, kurie šios strategijos atstovams yra visa ko pagrindas⁴⁶. Todėl ši strategija būdinga kultūrinės ir ekonominės izoliacijos politikos besilaikančioms šalims, kurių visuomenės turi stiprų ksenofobijos jausmą; jos dažnai susiduria su vidiniais etniniais konfliktais ir yra uždaros tarptautiniu atžvilgiu.
2. **Pilietinė strategija**, kitaip negu etnokultūrinė, pabrėžia ne prigimtinius bendruomeninius ryšius, o lygias pilietines teises ir galimybes veikti ir gyventi konkrečia teritorija apibrėžtoje valstybėje. Pagrindinis pilietinės strategijos tikslas yra integruoti individus valstybiniu, teisiniu lygmeniu, paremtu ben-

⁴⁴ Ten pat, p. 21.

⁴⁵ Ten pat, p. 128.

⁴⁶ Ten pat, p. 129.

dražmogiškais lojalumo valstybei ir solidarumo jausmais⁴⁷. Didžiausia vertybe pilietinė strategija laiko ne tautybę, bet pilietybę, kuri gaunama ne gimstant, bet įgyjant pilnametystės arba migracijos būdu, kai ištikimybė pripažįstama pirmiausia tos valstybės politinei santvarkai, įstatymams ir tik paskui – kalbai ir kultūrinėms tradicijoms. Pilietinė strategija, anot D. Brown, toleruoja įvairius religinius ir kultūrinius skirtumus, tačiau iki tol, kol tokių kultūrinių, etninių mažumų atstovai išreiškia lojalumą ir ištikimybę valstybės valdymo sistemai; kilus konfliktams, valstybės administracinis ir teisinis aparatas imasi aktyvios integracinės politikos⁴⁸.

3. ***Daugiakultūrė strategija***. Daugiakultūriškumą D. Brownas, kitaip nei daugelis XX a. antrosios pusės mokslininkų, laiko ne radikalaus nacionalizmo įveika, bet traktuoja šį reiškinį kaip postmodernią šių laikų nacionalizmo transformaciją. Remdamasis Christopherio Lasho daugiakultūriškumo kaip marginalumo, įvairovės koegzistavimo viename, apibūdinimu, D. Brownas daugiakultūrę valstybės viziją apibrėžia kaip „mažumų valstybę“⁴⁹, kurioje gerbiamos skirtingos etninės, kultūrinės tradicijos ir propaguojama įvairovė. Daugiakultūrė strategija koncentruojasi į etnokultūralistų iškeltus prigimtinus bendruomenę homogenizuojančius ryšius ir, išplėsdama šių ryšių spektrą iki lyties, kartų, profesinių ir kitų, skelbia visiems vienodas teises ir galimybes veikti ir gyventi vieniems šalia kitų, akcentuodama tik pamatinius bendražmogiškus tolerancijos ir pagarbos vieni kitiems reikalavimus⁵⁰. Nors tai kelia gana nemažą šių marginalių bendruomenių tarpusavio konfliktų pavojų, šios strategijos turinys, anot D. Brown, ne priešina, o vienija ir homogenizuoja bendruomenes.

⁴⁷ Ten pat, p. 126–127

⁴⁸ Ten pat, p. 133.

⁴⁹ Ten pat, p. 128.

⁵⁰ Ten pat, p. 129.

Aptarę čia pateiktų mokslininkų idėjas apie nacionalizmo kilmę ir funkcionavimą visuomenėje, galime pagrįsti šio skyriaus pradžioje iškeltą idėją, jog nacionalizmas Michelio Foucault prasme gali būti interpretuojamas kaip formuojanti ideologinė jėga, pasitelkusi politinį ir kultūrinį tautinės valstybės idėjos elementą, šiandien gebanti kovoti su unifikuojančiu globalizaciniu poveikiu ir siekianti išlaikyti nacionalinės valstybės vientisumą. Kaip šios nacionalizmo įtvirtinimo politinės strategijos, remiantis D. Brown'o klasifikacija, galėtų koreliuoti su kultūros paveldo kaip kultūrinio, politinio ir ekonominio išteklių panaudojimu ir įtaka istorinei visuomenės sąmonei formuojant tautinį / nacionalinį tapatumą ir valstybiniu lygmeniu siekiant išlaikyti visuomenės homogeniškumą, aptarsime kitame skyriuje.

3. Kultūros paveldas – tautinio tapatumo pamatas?

Pasak žymaus šių dienų kultūros paveldo sociologo Davido Lowenthalio: „*Paveldas šių dienų žmogui reiškia simbolinį ryšį su išsivaizduojamais protėviais. <...> Šie kraujo ryšiai šiandien patvirtina kolektyvinio tapatumo egzistavimą ir skatina tautos ar etninės grupės pasitikėjimą savimi ir solidarumo jausmus.*“⁵¹ Remdamiesi šiuo teiginiu galime daryti prielaidą, kad praeitis ir tiek materialios, tiek nematerialios praeities liekanos (tai vadiname paveldu) dabartyje gali tapti dominante, per kurią konstruojamas tapatumas. Taip praeitis ir paveldas tampa stabilumo pagrindu kintančiomis šių dienų sąlygomis. Ne kas kitas, o santykis su tradicijomis, paveldu suteikia šiandienos žmogui, pasimetusiam laike ir erdvėje, pastovumo pojūtį ir gali turėti sąryšio su kolektyviniu tapatumu formą. Tačiau ar tikrai ši išvalga gali būti aktuali šiandien, gyvenant vis globalėjančiame pasaulyje, kurio tendencijas jau aptarėme?

⁵¹ Lowenthal D., „Identity, heritage and history“, *Commemorations. The Politics of national identity*, 1994, p. 44.

XX a. antroje pusėje demokratiniam pasaulyje plėtojantis technologijoms ir rinkos ekonomikai, visuomenei pereinant iš industrinės stadijos į žinių visuomenę, padidėjo vartojimo poreikis⁵². Vartojimo objektais tapo tokie dalykai, kurie ankstesnėse visuomenės raidos stadijose atrodė nepasiduodantys suprekinimui ar manipuliacijai, nes jų paskirtis buvo išreikšti patvarumą, sakralumą, tradicijas. Elgesys su tokiais dalykais turėjo būti pagarbus, atsargus, garbinantis. Vienas iš tokių dalykų yra paveldas, nuo XIX šimtmečio vidurio suvoktas kaip „antikvarinis relikvas“, „paminklas“, „kultūros vertybė“⁵³, kuriuos, kaip ankstesnių kartų istorinį palikimą⁵⁴, reikėjo saugoti, tausoti ir perduoti vėlesnėms kartoms⁵⁵. Renesanso epocha įkvėpė visuomenėje domėjimosi senove poreikį. Kilmingasis elitas pradėjo kolekcionuoti senovinius daiktus – užgimė antikvarizmas⁵⁶. XIX a. meno specialistai, architektai pradėjo restauruoti puošnius istorinius architektūrinius objektus, siekdami atskleisti grynojo meninio stiliaus bruožus – „stilistinio restauravimo“ kryptis (pirmoji Viollet le Duc paveldosauginė koncepcija)⁵⁷. Tokie senoviniai objektai buvo skirti grožėtis, akcentuota jų meninė vertė. Užgimęs nacionalizmo sąjūdis skatino domėtis tautos šaknimis ir istorijoje ieškoti „garbingų tautos gyvasties laikų“⁵⁸. Siekta atrinkti⁵⁹ ir išaukštinti tą paveldą, kuris

⁵² Plačiau apie vartotojišką visuomenę žr. Baudrillard J., *The Consumer Society: Myths and Structure*, London, 1999.

⁵³ Bučas J., „Palikimas ar paveldas?“ *Naujasis dienovidis*, 1993, Nr. 17, p. 5–7.

⁵⁴ Prancūzų istoriografijoje paveldas apibrėžiamas kaip palikimas (pranc. *patrimoine*). Plačiau žr. J.-M. Leniaud, *L'Utopie française. Essai sur le patrimoine*, Paris : Menges, 1992.

⁵⁵ Paveldo perdavimo ateities kartoms poreikį pirmasis iškėlė anglas Willias Morrisas savo manifeste 1877 metais. Žr. *The SPAB Manifesto: The Principals of the Society for the Protection of Ancient Buildings as Set Forth upon its Foundation (1877)*, <<http://www.spab.org.uk/what-is-spab-/the-manifesto/>>, 2011 08 30.

⁵⁶ Plačiau apie paveldosaugos ištakas žr. Čepaitienė R., *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*, Vilnius, 2005, p. 38.

⁵⁷ Glemža J. R., *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius, 2002, p. 12.

⁵⁸ Galima akivaizdžiai atsekti *elementinės paveldosaugos* sąsajas su istorizmu. Žr. Norkus Z., *Istorika*, Vilnius, 1996, p. 48.

⁵⁹ Atrankos (pranc. *selection*) ir įpaveldinimo (pranc. *patrimonialisation*) sąvokas pa-

primintų šlovingą tautos praeitį. Kartu su nacionalizmo ideologija atsirado nauja paveldo vaidmens samprata – ugdyti patriotizmą visuomenėje. Kūrėsi pirmieji muziejai, kurių misija buvo kaupti, saugoti ir propaguoti nacionalinį paveldą, skatinti domėjimąsi tautos praeitimi plačiuosius visuomenės sluoksnius⁶⁰, taip formuojant nacionalinio identiteto jausmą. Kaip matome, istorinėje raidoje paveldo vaidmens sampratos visuomenėje kito. Tačiau ar šiais laikais paveldas tebeturi savo vaidmenį – būti tautinio tapatumo visuomenėje pamatu?

Šių dienų visuomenė, kaip pažymi Benedictas Andersonas, nėra homogeniškas darinys, ji darosi vis labiau heterogeniška – skaidosi į smulkesnes, „išsivaizduojamas bendruomenes“⁶¹, kurių kolektyvinio tapatumo ryšiai yra iš naujo perkuriami ir konstruojami. Paveldas taip pat tampa nevienalytis ir skirtingų bendruomenių atžvilgiu įgautina skirtingas reikšmes. Paveldas yra skirtingai atrenkamas, skirtingai interpretuojamas ir skirtingai įpaveldinamas šių bendruomenių ribose⁶². Todėl šie paveldo disonansai, kaip pažymi mokslininkai iš JAV J. E. Tunbridge’as ir G. J. Ashworth, dažnai gali tapti konfliktų tarp skirtingų bendruomenių priežastimi. Vienas iš sprendimo būdų, anot mokslininkų, yra tikslinė intervencija⁶³ – t. y. paveldo įteisinimas valstybiniu lygmeniu. Įteisinimas, savo ruožtu, anot Mary Helms, yra glaudžiai susijęs su vyraujančiomis politinėmis ideologijomis⁶⁴.

Kita vertus, šiuolaikiniai paveldo sociologai paveldą įvardija laiko ženklu (angl. *timemark*), siejančiu dabarties žmogų su menamais praeities protėviais, ankstesnių kartų palikimu⁶⁵; šis laiko ženklas yra

veldosaugos moksle pradėjo vartoti prancūzų mokslininkai. Žr. Jean Piere Mohen, *Les Sciences du patrimoine : identifier, conserver, restaurer*, Paris, 1999, p. 51–84.

⁶⁰ Būčys Ž., „Lietuvos nacionalinio muziejaus ištakos“, *Muziejininkystės biuletenis*, 2000, Nr. 3, p. 47, <http://www.muziejai.lt/prev_vers/Informacija/LNM_istakos.htm>, 2011 08 30.

⁶¹ Anderson B., *Išsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius, 1999, p. 187.

⁶² Lowenthal, p. 45.

⁶³ Tunbridge J. E., Ashworth G. J., *Dissonant Heritage. The Management of the Past as a Resource in Conflict*, 1996, p. 69.

⁶⁴ Helms M., *Access to Origins. Affines, Ancestors and Aristocrats*, 1998, p. 82–95.

⁶⁵ Walsh K., *The Representation of the Past. Museums and Heritage in the Post-modern World*, 1992, p. 152.

apipintas ne tik savo vertės matais⁶⁶, gaubiamas „senumo auros“⁶⁷, bet ir pats turi ideologinį krūvį, įprasminantį tam tikrą praeities įvyki, asmenybes ir jų veiklą, susijęs su religija, politine valdžią, režimų kaita⁶⁸. Todėl tokios materialios praeities liekanos nėra nebylios ir neutralios. Anot Iano Hodderio, šios materialios praeities liekanos lengvai pasiduoda įvairioms retorinėms ir politinėms aspiracijoms, todėl prakalbintos jos gali būti perinterpretuotos, norint manipuluoti viešąja nuomone ir įdiegti tam tikras ideologines schemas⁶⁹. Toks ideologinis operavimas paveldu kaip politiniu ištekliumi, kaip pažymėjo J. E. Tunbridge’as ir G. J. Ashworth, gali turėti bendruomenei tiek konstruktyvų teigiamą poveikį, tiek griaujamąjį. T. y. pats paveldas, įstatytas į politinės valios rėmus, gali tapti viena iš visuomenės homogenizacijos arba, atvirkščiai, heterogenizacijos priešasčių.

Kalbant apie pirmąjį šio pobūdžio aspektą, norėtusi prisiminti Erico Hobsbawmo „tradicijų išradimo“⁷⁰ (*The Invention of Traditions*) teoriją. Mokslininkas teigia, jog tam, „kad būtų sušvelnintas pertrūkis tarp praeities ir dabarties, tarp senosios kartos ir naujosios, pakitusių dabarties sąlygomis tradicijos gali būti iš naujo išrandamos, dažnai kaip nostalgiska nuoroda į praeitį, turint pretenzijų į jų tęstinumą“⁷¹. Ir nors autorius šį dažnai politizuotą veiksmą laiko istorine fikcija, nes gyvosios tradicijos jau yra išnykusios ir jų rekonstrukcija negali pretenduoti į autentiškumą, o tik į tradicijų išradimą⁷², to nepaisydamas, jis pripažįsta treją šio simbolinio veiksmo naudą visuomenei⁷³:

⁶⁶ Riegl A., „The Modern Cult of Monuments: Its Character and Its Origin“, *Oppositions*, 1982, no 25, p. 21–51, <<https://tspace.library.utoronto.ca/citd/holtorf/6.9.html#age>>, 2011 08 30.

⁶⁷ Barthel D., *Historic Preservation: Collective Memory and Historical Identity*, 1996, p. 133–138.

⁶⁸ Gillis J. R., „Memory and Identity: The History of a Relationship“, *Commemorations. The Politics of National Identity*, 1994, p. 17–20.

⁶⁹ Hodder I., „Material culture in time“, *Interpreting Archaeology. Finding Meaning in the Past*, 1995, p. 164–168

⁷⁰ Plačiau žr. Hobsbawm E., Terence R., *The Invention of Tradition*, 1983, p. 5–29.

⁷¹ Ten pat, p. 7

⁷² Ten pat, p. 8

⁷³ Ten pat, p. 12

- sukuria ar simbolizuoja socialinį sąryšį ir kolektyvinį tapatumą;
- sukuria ar įteisina institucijas ir socialines hierarchijas;
- žmones įtraukia (socializuoja) į konkretų socialinį kontekstą.

Kaip matome, E. Hobsbawmas akcentuoja teigiamą tradicijų išradimo aspektą, kai, pasitelkus paveldą kaip kultūrinį ir politinį išteklių, kuriamos naujos tradicijų tęstinumo ideologemos, kurios padeda sujungti bendruomenes, suteikdamos joms socialinio stabilumo pagrindą ir bendruomenės savitumo, unikalumo ir pasitikėjimo saviimi jausmą. Taip ideologija per paveldą konsoliduoja žmones, kuria naują bendruomeninę kultūrą.

Tačiau tokia bendruomeninė kultūra, operuojant paveldu kaip simboliniu įrankiu, gali būti ir griaunama. Pavyzdžių istorijoje ilgai ieškoti nereikia. Kad ir carizmo laikotarpiu Lietuvoje ir kitur, kovojant su ideologiškai prieštaringa religija krikščionybė, katalikų bažnyčios buvo verčiamos į cerkves. Gyvų susidorojimo su tokiu ideologiškai priešišku paveldu pavyzdžių ir siekių perorientuoti visuomenę sau palankia linkme galime išvysti Kaliningrado srityje, kai vokiškos neogotikinės bažnyčios yra paverstos cerkvėmis su barokiniais ikonostasais. Sovietmečiu, kovojant su Katalikų bažnyčios įtaka visuomenei, buvo palaikomi neopagonių judėjimai ir propaguojama tradicine laikoma etnografija⁷⁴. Tokie politinio vandalizmo atvejai reiškiasi ir šiais laikais. Prisiminkime neseniai praėjusį Jugoslavijos pilietinį karą 1992–1995 m., kai, siekiant pažeisti priešininką, buvo taikomasi į jo tautinei savimonei reikšmingas kultūros vertybes⁷⁵.

Be abejo, šiandien kultūros paveldas, įvilktas į politinės valios apdarą, gali būti prakalbintas ir suvaidinti visuomenėje tiek ideologiškai homogenizuojantį vaidmenį, tiek priešingai – pats turėdamas

⁷⁴ Čiubrinškas V., „Sovietmečio iššūkiai Lietuvos etnologijai: disciplina, ideologija ir patriotizmas“, *Lietuvos etnologija*, 2001, Nr. 1, p. 104.

⁷⁵ Plačiau žr. Čepaitienė R., „Požiūriai į kultūros paveldą dabarties Lietuvoje“, *Kultūros barai*, 2002, Nr. 9, p. 14.

tam tikrą ideologinį krūvį, paveldas gali lemti susiskaldymą ir tapti konfliktų tarp atskirų socialinių grupių priežastimi ne vien tarpvalstybiniu, bet ir valstybės vidaus atžvilgiu. Kitas klausimas, kokios gali būti plačiosios visuomenės reakcijos į tokią politinę valią? Ir kokiais pavidalais pats paveldas gali gyvuoti visuomenės savimonėje, atsižvelgiant į nuolatinę globalizacinę šių dienų įtaką? Tačiau šių klausimų nagrinėjimas kreipia mūsų žvilgsnį konkrečių atvejų empiriniu tyrimu kryptimi, kurie nėra šio straipsnio objektas ir gali būti paliekami ateičiai.

Išvados

Grįžtant prie įvade išsikelto tikslo – ištraukti kubinę šaknį iš trijų dėmenų sandaugos: kultūros paveldo, tautinės valstybės ir globalizacijos, – reikia pripažinti, kad vienareikšmio rezultato negauname. Šis rezultatas priklauso nuo daug galimų kintamųjų:

1. Viena vertus, globalizacija suteikia plačias galimybes rinktis, kita vertus, ji veržiasi kaip galinga cunamio banga, niveliuodama lokalinius kultūrinius skirtumus ir versdama pasaulį „globaliu kaimu“.
2. Žmogaus galimybės gyventi globaliomis sąlygomis tampa dideliu iššūkiu pačiam žmogui, nes egzistenciniu stabilumu jis turi pasirūpinti pats, nors, kita vertus, kuriama iliuzija, kad žmogus yra ginamas įstatymų, valstybės, kitų ekspertinių institucijų.
3. Bendruomeniškumo ryšiai visuomenėje trūkinėja, todėl tapatumas tampa individualaus pasirinkimo reikalu; jo ribos gali būti konstruojamos nuo socialinio vaidmens iki savęs priskyrimo subkultūros, regiono, valstybės, žemyno, pasaulio piliečio (kosmopolitizmas) lygmenims. Visuomenė tampa „įsivaizduojamomis bendruomenėmis“.
4. Tokiomis šiandieninio gyvenimo sąlygomis visuomenėje iškyla ontologinio nerimo, kolektyvinio identiteto krizių, vals-

tybės galių išsaugoti juridinį ir faktinį suverenitetą pavojai; todėl nacionalizmas kaip valstybę ir visuomenę homogenizuojanti ideologinė jėga stipriai aktualinasi ir tampa „galvos skausmu“ ne tik bendruomenėms, bet ir politinėms valdžios institucijoms, kurios negali likti nuošalyje deklaruodamos liberalųjį *laissez-faire* principą, bet privalo pasirinkti vieną iš Davido Browno siūlomų nacionalizmo įtvirtinimo visuomenėje strategijų: etnokultūrinę, pilietinę ar daugiakultūrę.

5. Kultūros paveldas, išreiškdamas simbolinį ryšį su ankstesnių kartų palikimu, šiandien privalo tapti ne tik kultūriniu, bet ir politiniu bei ekonominiu ištekliumi bendruomenėms ir politikams kurti stabilumo pagrindą visuomenei ir valstybei. Taip pat kultūros paveldas aktualinamas tarptautinės politikos ir ekonomikos kontekste, kuriant valstybės įvaizdžio modelius ir formuojant palankius santykius su kaimynais istorinių kultūrinių ryšių plotmėje.
6. Kultūros paveldo disonansų perinterpretavimas tiek akademi-niame, tiek viešajame diskursuose turėtų padėti rekonstruoti istorines užmarštis ir konstruoti naujas kolektyvinio tapatumo formules antrajame Lietuvos gyvavimo tūkstantmetyje.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Anderson Benedict, *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius: Baltos lankos, 1999.

Barthel Diane, *Historic Preservation: Collective Memory and Historical Identity* [monography], New Jersey: Rutgers University Press, 1996

Baudrillard Jean, *The Consumer Society: Myths and Structure*, London, 1999.

Bauman Zygmunt, *Globalizacija: pasekmės žmogui*, Vilnius, 2007.

Bielinis Lauras, *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė*, Vilnius: Eugrimas, 2005.

Brown David, *Contemporary Nationalism: Civic, Ethnocultural and Multicultural Politics*, London: Routledge Press, 2000.

Bučas J., „Palikimas ar paveldas?“, *Naujasis dienovidis*, 1993, Nr. 17, p. 5–7.

Būčys Ž., „Lietuvos nacionalinio muziejaus ištakos“, *Muziejininkystės biuletenis*, 2000, Nr. 3, p. 44–61, <http://www.muziejai.lt/prev_vers/Informacija/LNM_istakos.htm>, 2011 08 30.

Čepaitienė R., *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje* [monografija], Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.

Čepaitienė R., „Požiūriai į kultūros paveldą dabarties Lietuvoje“, *Kultūros barai*, 2002, Nr. 9, p. 10–18

Čiubrinskas V., „Sovietmečio iššūkiai Lietuvos etnologijai: disciplina, ideologija ir patriotizmas“, *Lietuvos etnologija*, 2001, Nr. 1, p. 102–114.

Dekker Henk, Malova Darina, Hoogendoorn Sendern, „Nationalism and Its Explanations“, *Political Psychology* 24 (2), 2003, p. 345–376.

Freeden Michael, „Is Nationalism a Distinct Ideology?“, *Political Studies* XLVI, 1998, p. 748–765.

Friedman Jonathan, *Cultural Identity and Global Process*, London: Sage Publications, 1996.

Gailiūtė Edita, *Globalizacija?*, <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/56960>>, 2011 08 30.

Galaunė Paulius, *Lietuvių liaudies menas: jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*, Kaunas, 1930.

Gellner Ernest, *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius: Pradai, 1996.

Giddens Anthony, *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenės vėlyvosios modernybės amžiuje*, Vilnius: Pradai, 2000.

Gillis John R., „Memory and identity“: *The history of a relationship*“, Gillis R. (ed.), *Commemorations. The Politics of National Identity*, Princeton University Press, 1994.

Glemža J. R., *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos I-kla, 2002.

Glosienė A., Manžuch Z., „Skaitmeninio ir skaitmeninto kultūros paveldo strategijos atminties institucijose“, *Informacijos mokslai* 25, 2003, p. 19–31.

Goffman Erving, *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000.

Grigas R., *Tautinė savivoka*, Vilnius: Rosma, 2001.

Greenfeld Liah, *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Harvard University Press, 1993.

Habermas Jürgen, „The European Nation – State: On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship“, *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*, Cambridge, 1999.

Halbwachs Maurice, *La mémoire collective*, Paris. 1950, <http://www.uqac.ca/class/classiques/Halbwachs_maurice/memoire_collective/memoire_collective.html>, 2011 08 30.

Helms Mary, *Access to Origins. Affines, Ancestors and Aristocrats*, Austin: University of Texas Press, 1998.

Heritage, Tourism and Society, Herbert David T. (ed.), London, 1995.

Hewison Robert, *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*, Methuen: London, 1987, <<http://www.arasite.org/htage.htm>>, 2011 08 30.

Hobsbawm Eric, Terence Ranger, *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Hodder Ian, „Material culture in time“, *Interpreting Archaeology. Finding meaning in the past*, London: Routledge, 1995, p. 164–168

Huntington P. Samuel, „The Clash of Civilizations?“, *Samuel* 72 (3), 1993.

Hutchinson John, „Myth against Myth: The Nation as Ethnic Overlay“, *Nations and Nationalism*, 2004, Nr. 10 (1/2), p. 98–125.

Kavolis V., *Kulūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995.

Kramer Martin, Elie Kedourie, *Encyclopedia of Historians and Historical Writing*, London: Fitzroy Dearborn, 1999, vol. 1, <<http://www.geocities.com/martinkramerorg/Kedourie.htm>>, 2011 08 30.

Kunčius H., „Išduoti, išsižadėti, apšmeižti“, *Kultūros barai*, 2002, Nr. 5 (450), p. 40–44.

Leniaud Jean-Michel, *L'Utopie française. Essai sur le patrimoine*, Paris, Menges, 1992.

Lowenthal David, „Fabricating Heritage“, *History and Memory* 10 (1), <http://muse.jhu.edu/login?uri=/journals/history_and_memory/v010/10.1.lowenthal.pdf>, 2011 08 30.

Lowenthal David, „Identity, Heritage and History“, Gillis R. (ed.), *Commemorations. The Politics of national identity*, Princeton University Press, 1994.

Mario Vargas Llosa, „Europa ir nacionalizmas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004, rugsėjo 18, Nr. 717, <http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=717&kas=straipsnis&st_id=2912>, 2011 08 30.

Mohen Jean Piere, *Les Sciences du patrimoine : identifier, conserver, restaurer*, Paris, 1999.

Nationalism, [Hutchinson John (ed.)], Oxford University Press, 1994.

Norkus Zenonas, „Apie meilę, prievartą, smurtą ir demokratiją“, *Problemos*, 2006 priedas.

Norkus Z., *Istorika*, Vilnius: Taura, 1996.

Parsons Talcott, *Structure of Social Action: Vol. II*. 1967.

Raz Joseph, *Value, Respect and Attachment*, Cambridge University Press, 2001.

Riegl Alois, „The Modern Cult of Monuments: Its Character and Its Origin“, *Oppositions*, 1982, no 25, p. 21–51.

Smith A. D., *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius: Pradai, 1994.

Smith D. Anthony, „Nationalism“, *Encyclopedia of Government and Politics* 2, London, 1992, p. 1114–1179.

Smith D. Anthony, *Myths and Memories of the Nation*, Oxford University Press, 1999

Šliogeris A., „Klasikinės tradicijos mirtis“, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 1, p. 4–12.

Tunbridge J. E., Ashworth G. J., *Dissonant Heritage. The Management of the Past as a Resource in Conflict*, Chichester: John Wiley and Sons, 1996.

The SPAB Manifesto: The Principals of the Society for the Protection of Ancient Buildings as Set Forth upon its Foundation (1877), <<http://www.spab.org.uk/what-is-spab-/the-manifesto/>>, 2011 08 30.

Walsh Kevin, *The Representation of the Past. Museums and Heritage in the Post-modern World*, London: Routledge, 1992.

SUMMARY

CULTURAL HERITAGE, NATION STATE AND GLOBALIZATION: MUTUAL RELATIONS AND INFLUENCES

This article aims to reveal the role of political power in the construction of collective identity through the collective memory. Three aspects is seeking to “hook” in the theoretical level: the determined trends of globalised current time, the national state as a homogeneous “imagined” community and cultural heritage as a historical reality and factor of joining together communities. The analysis uncovers that globalization is a dualistic phenomena. The tendencies could be marked under living conditions today: the ontological anxiety of society, a collective identity crisis, the legal and actual threats to the sovereignty, which may retain the nation state. Nationalism, as the ideological force homogenizing state and society, is strongly actualizing and becomes a “headache” not only for communities but also for the political authorities, who can’t stay away from declaring liberal *laissez-faire* principle, but must choose one from David Brown’s proposed nationalism strategies of society’s consolidation: ethno-cultural, civic or multicultural. Cultural heritage expressing a symbolic link to the legacy of previous generations must now become not only culturally, but also political and economic resource to the communities and politicians to create the basis for the stability of society and the state. The role of cultural heritage in the international political economy, development of public image models and developing positive relationships with neighbors in the historical context is very relevant today. Reinterpretation of cultural heritage dissonances in academic and public discourses should help to reconstruct the historical oblivion and construct the new formulas of collective identity in the second millennium of Lithuania.